

УДК 339.727.22

СУТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА СПЕЦИФІКА ІНВЕСТИЦІЙ В АПК**Музиченко А.С., д.е.н., професор,****Резнік Н.П., к.е.н., доцент**

Науково-дослідний економічний інститут, м. Київ

Исследовано суть инвестиций в АПК, их особое значение и специфику. Предложены новые признаки классификации инвестиций в АПК, которые связаны с функциональной деятельностью. Обосновано механизмы по реализации инвестиций в условиях осуществляемых экономических реформ. Рассмотрено схему влияния субъектов инвестиционной деятельности на воспроизводительный процесс в АПК.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, инвестиции, экономические реформы, воспроизводительный процесс в АПК.

The essence of investments in agricultural sector, their special value and specific character are investigated. New characteristics of the classification of investments in agricultural sector which are connected with functional activity are offered. The mechanisms concerning the realization of investments in the conditions of realized economic reforms are grounded.

Key words: agrocultural sector, investments, economic reforms, reproductive process in agricultural sector.

Постановка проблеми. Основою розвитку будь-якої економічної системи є інвестиції. Від рівня їх нагромадження та ефективності використання залежать можливості поживлення реального виробництва і подолання кризових явищ. Інвестиційні процеси в агропромисловому комплексі мають свої особливості, обумовлені його специфікою, а тому потребують наукового дослідження. Крім того, перехід агропромислового комплексу до ринкової системи господарювання пов'язаний із формуванням нової моделі інвестиційного процесу. Труднощі якісних перетворень в інвестиційній сфері потребують розробки нового (адекватного умовам) економічного механізму формування і використання інвестицій в агропромисловому комплексі України.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Останнім часом проблемі дослідження розвитку світових інвестиційних процесів та їх впливу на вітчизняний АПК присвячено наукові праці багатьох вітчизняних учених, серед яких такі вітчизняні вчені, як Е. Бершеда, В. Бесєдін, І. Бланк, В. Гарбузов, Б. Губський, К. Зуллас, П. Жердецький, В. Красовський, В. Козюк, Д. Лук'яненко, Ю. Макогон, В. Мельник, В. Міщенко, А. Мороз, Л. Нейкова, А. Нікітін, А. Пересада, М. Педан, О. Павловська, А. Савченко, І. Сазонець, А. Філіпенко, М. Чумаченко та ряд інших.

Метою статті є дослідження суті інвестицій в АПК, їх особливого значення, обґрунтування заходів щодо їх реалізації в умовах здійснюваних економічних реформ; висвітлення нових ознак класифікації інвестицій в АПК, пов'язаних із функціональною діяльністю; розгляд схеми впливу суб'єктів інвестиційної діяльності на відтворювальний процес в АПК.

Викладення основного матеріалу. Інвестиції є основою розвитку будь-якої соціально-економічної системи. Особливий сенс має розгляд суті інвестицій в АПК, оскільки на сьогоднішній день АПК функціонує в складних економічних умовах, які характеризуються дефіцитом інвестиційних ресурсів, подальшим руйнуванням матеріально-технічної бази, зниженням продуктивних властивостей землі. У зв'язку з цим на перший план виступає систематична робота із відстеження інвестиційних процесів в АПК з урахуванням його специфіки.

Нині у вітчизняній і зарубіжній економічній літературі представлено декілька визначень терміна "інвестиції". Розглянемо ті з них, зміст яких ми поділяємо.

Термін "інвестиції" походить від латинського "investio", що означає у прямому розумінні "одягаю" (нім. – investition, латин. – investire, англ. – investments). У Великій радянській енциклопедії поняття "інвестиції" визначалося як довгострокове вкладення капіталу в яке-небудь підприємство [1].

У Законі України "Про інвестиційну діяльність" № 1561-ХІІ від 18.09.1991 р. [2] подається таке визначення інвестицій. Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;

- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих ("ноу-хау");
- інші цінності.

Залежно від тривалості інвестування інвестиції можуть бути довгостроковими і короткостроковими.

При інвестуванні АПК необхідно враховувати, що інвестиції слід залучати у всі його галузі, особливо в сільське господарство. На думку сучасних економістів-аграріїв, як би не розвивалася промисловість, сільське господарство завжди буде системоутворюючим блоком через велику територію, природні умови, площі, придатні для виробництва сільськогосподарської продукції [3]. При цьому тільки правильно вибрана стратегія пріоритетів у сфері інвестиційних вкладень дозволяє досягти стратегічної мети, визначеної для АПК. Серед таких напрямів пропонуємо розрізнати три основні:

- 1) пріоритетне інвестування в сільське господарство (аграрний комплекс розглядається як провідний сектор АПК). У США розмір фінансової допомоги цьому сектору становить більше 25 % загальної вартості реалізованої сільськогосподарської продукції, в країнах ЄС цей показник перевищує 80 %;
- 2) першочерговий розвиток переробної і харчової промисловості;
- 3) розвиток соціальної сфери села (створення умов для ефективних форм і методів залучення трудових ресурсів).

Сільське господарство є визначальним для першої і третьої сфер АПК, тому саме воно повинне стати базовою галуззю в системі як державної інвестиційної підтримки, так і залучення приватних, внутрішніх і зовнішніх інвестицій [4]. Крім того, важливість і одночасно специфіку інвестування у сільське господарство можна пояснити тим, що АПК є складною багатогалузевою виробничо-економічною системою, що має яскраво виражені специфічні особливості:

1. У процесі відтворення агропромислової продукції необхідно враховувати вплив природних процесів (біологічні і фізіологічні особливості рослин і тварин). При здійсненні інвестиційного процесу виникає необхідність врахування закономірностей їх розвитку.

2. Підвищена потреба сільського господарства в енергетичних ресурсах і додаткових засобах виробництва, для придбання яких потрібні значні інвестиційні вкладення, обумовлена значним обсягом перевезень різних вантажів через територіальну розосередженість сільськогосподарського виробництва.

3. Головним незамінним засобом сільськогосподарського виробництва виступає земля. У зв'язку з відмінностями в родючості ґрунту, розташуванні господарств відносно пунктів збуту продукції створюються неоднакові умови для отримання доходів від інвестиційних вкладень.

4. Виготовлена сільськогосподарська продукція бере безпосередню участь у подальшому процесі виробництва. Частина зерна, картоплі та інших культур використовується як насіння, посадковий матеріал, корми для тварин; значна частина поголів'я йде на відновлення і розширення стада тварин. У зв'язку з цим потрібні додаткові вкладення інвестицій для будівництва приміщень і об'єктів виробничого призначення.

5. Сезонність виробництва істотно впливає на його організацію, ефективне використання техніки, трудових ресурсів і, зрештою, інвестицій.

6. Залежність сільськогосподарського виробництва, зокрема врожайності культур, від погодних і агрокліматичних умов. Це повинно враховуватися при інвестуванні у розвиток потужностей переробки і зберігання. Вкладення у запасні потужності окупаються тією частиною урожаю, яка буде в них збережена у сприятливі для великого урожаю роки. Неврахування цієї особливості призводить до великих втрат урожаю, які намагаються компенсувати ще більшими інвестиціями в подальше вирощування сільськогосподарських культур [5].

У сільському господарстві, що має свою специфіку, пропонуємо інші ознаки класифікації інвестицій, пов'язані з функціональною діяльністю, а саме:

- на охорону ґрунту від водної та вітрової ерозії;
- на організацію території і сівозмін;
- на систему обробки ґрунту;
- на систему добрив;
- на систему меліорації (зрошення, осушення, розсолоння тощо);
- на систему боротьби з хворобами і шкідниками рослин;
- на систему насінництва;
- пов'язані з особливостями кормовиробництва, забезпеченістю виробничими фондами, із системами утримання худоби тощо.

Л.В. Тю [6] у своїй праці виділила класифікаційну ознаку – за роллю у відтворювальному процесі:

- валові інвестиції;
- чисті інвестиції;
- інвестиції на відшкодування вибуття.

Ми пропонуємо стосовно АПК використовувати додаткову класифікаційну ознаку, що також враховує специфіку АПК, зокрема класифікацію інвестицій з погляду відтворювальних функцій, що виконуються суб'єктами інвестиційного процесу: законодавче забезпечення, фінансово-кредитне обслуговування, розробка і впровадження інноваційних пропозицій, інформаційний супровід.

Це обумовлено тим, що інвестиційний процес – безперервне вкладення матеріальних і нематеріальних ресурсів, що характеризується як періодом часу від ухвалення рішення до отримання результатів, так і повним обсягом заходів, здійснюваних за цей період, – виконує два важливі завдання:

- забезпечує заміщення факторів виробництва, що зношуються, і тим самим підтримує стабільність надходження у господарський обіг відтворюваних ресурсів;
- створює нові можливості зростання і збільшення реального доходу.

Специфіка інвестування в АПК виявляється і в організації самого інвестиційного процесу. Інвестиційний процес – це багатогранна діяльність учасників відтворювального процесу з нарощування капіталу. Він має безпосереднє відношення до динаміки економічної системи і відображає всі стадії (фази) відтворювального процесу: виробництво, розподіл, обмін, споживання [7].

Сукупність практичних дій суб'єктів інвестиційного процесу називається інвестиційною діяльністю. Інвестиційну діяльність слід розглядати як один з найважливіших ланцюгів зворотного зв'язку у відтворювальному процесі, який опосередкований впливом розподілу продукції на динаміку обмежених ресурсів, – факторів виробництва.

Під суб'єктами в даному випадку розуміють:

- 1) законодавчі органи державної влади (розробка і здійснення інвестиційної політики, законодавче забезпечення інвестиційних процесів, організаційне забезпечення інвестиційних процесів, бюджетне інвестування, цільові програми, державні гарантії, податкове стимулювання і пільги);
- 2) інвестиційно-інноваційні інститути (НДІ, спеціалізовані установи, що займаються науковими розробками інновацій у сфері сільськогосподарської техніки, агрохімії, методологічних підходів до оцінки інвестиційних проектів в АПК);
- 3) фінансово-кредитні установи (кредитування, страхування, надання аудиторських послуг тощо);
- 4) інформаційно-консультаційні служби (консалтингові послуги, розробка бізнес-планів, навчання інвестиційному менеджменту);
- 5) реципієнти інвестицій.

Таким чином, ми вважаємо, що з урахуванням ролі інвестицій у відтворювальному процесі АПК можна уточнити їх визначення: інвестиції – це вкладення капіталу в об'єкти підприємницької та іншої діяльності, із метою забезпечення його розширеного відтворення і досягнення корисного ефекту із врахуванням обмеженості ресурсів.

Важлива проблема в АПК – це вибір джерел фінансування інвестицій, основними з яких є:

- амортизаційні відрахування і чистий прибуток (що залишилися після оподаткування підприємств (фірм));
- грошові ресурси комерційних банків, страхових компаній та інших фінансових посередників;
- фінансові ресурси держави, мобілізовані в рамках бюджетної системи;
- заощадження населення;
- професійні здібності і навички до праці, а також здоров'я і час вкладника (підприємця);
- іноземні інвестиції.

Стосовно вибору джерел фінансування у більшості підприємств АПК виникає багато труднощів. Це обумовлено тим, що створення і використання так званого амортизаційного фонду як джерела власних засобів для покриття витрат капітального характеру є умовним процесом. Амортизація нараховується у встановленому чинним законодавством порядку і, будучи однією із статей витрат, включається у собівартість. Подальше використання виручених засобів в тій частині, яка припадає на амортизацію, далеко не завжди має цільовий характер. Крім того, необхідно враховувати, що велика частина сільськогосподарських підприємств знаходиться у збитковому становищі. Звідси можна зробити висновок про неможливість розгляду чистого прибутку як одного з основних джерел фінансування.

Організації АПК змушені розраховувати на банківські кредити, послуги лізингових компаній, страхових організацій, бюджетну підтримку. Все перераховане супроводжується додатковими труднощами, пов'язаними не тільки з оформленням великого пакету документів протягом досить тривалого періоду часу, але і виплатою високих відсотків.

Виникають труднощі і в стимулюванні припливу іноземного капіталу. При цьому прямі іноземні інвестиції є способом підвищення продуктивності і технічного рівня українських підприємств. Розміщуючи свій капітал в Україні, іноземна компанія приносить із собою нові технології, нові способи організації виробництва і прямий вихід на світовий ринок – все перераховане є гострою необхідністю для вітчизняного АПК [8].

Не дивлячись на специфічні особливості, інвестиційний процес в АПК володіє всіма ознаками системи: у ньому наявний суб'єкт (інвестор), об'єкт (об'єкт інвестицій), зв'язок між ними (інвестування з метою отримання інвестиційного доходу) і середовище, в якому вони існують (інвестиційне середовище) [9].

Учасниками інвестиційного процесу є інвестори, замовники, підрядники, користувачі об'єктів інвестування й інші особи. Відповідно до законодавства під інвесторами розуміються суб'єкти інвестиційної діяльності, що здійснюють вкладення власних і (або) залучених засобів на території України і забезпечують їх цільове використання [2].

В агропромисловому комплексі до інвесторів відносяться: фізичні, юридичні особи і створювані на основі договору про спільну діяльність об'єднання юридичних осіб (організації АПК, банки, інвестиційні фонди, приватні особи); державні органи і органи місцевого самоврядування; іноземні суб'єкти підприємницької діяльності.

До потенційних інвесторів відносяться організації харчової і переробної промисловості, які вкладають кошти в розвиток своєї сировинної бази шляхом викупу збанкрутілих господарств (процес інтеграції великих переробних підприємств АПК із сільськогосподарськими товаровиробниками нині набув значного поширення).

Замовниками можуть бути інвестори, а також інші фізичні і юридичні особи, уповноважені інвестором здійснювати реалізацію інвестиційних проектів.

Учасниками інвестиційного процесу є також підрядники. До них відносяться фізичні і юридичні особи, які виконують роботи за договором підряду і (або) державним контрактом, що укладається із замовниками відповідно до Цивільного кодексу України [2, 10].

Узагальнена схема взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності і руху інвестицій у процесі відтворення зображена на рис. 1.

Користувачами об'єктів інвестиційної діяльності можуть бути інвестори, а також інші фізичні і юридичні особи, зокрема іноземні держави і міжнародні організації, для яких створюється об'єкт інвестиційної діяльності.

Об'єктом інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі виступають різні види новостворюваного і модернізованого майна (основні фонди і оборотні кошти), що знаходяться в приватній, державній, муніципальній та інших формах власності, цінні папери, цільові грошові внески, науково-технічна продукція, а також майнові права і права на інтелектуальну власність [9].

Отже, можна зробити такі узагальнюючі висновки:

1. Враховуючи безперечний вплив інвестицій на відтворювальний процес в АПК, можна дати їх визначення, суть якого зводиться до такого: інвестиції – це вкладення капіталу в об'єкти підприємницької й іншої діяльності з метою забезпечення його розширеного відтворення і досягнення корисного ефекту із урахуванням обмеженості ресурсів.

2. У зв'язку з вищевикладеним вважаємо можливим доповнити ряд класифікаційних ознак ще однією ознакою, яка враховує відтворювальні функції, що виконуються суб'єктами інвестиційного процесу. Представлена у статті схема впливу суб'єктів інвестиційної діяльності на відтворювальний процес в АПК підкреслює значення інвестицій для АПК в цілому і сільського господарства зокрема.

3. При інвестуванні АПК необхідно враховувати, що інвестиції слід залучати у всі його галузі, особливо в сільське господарство, для якого характерний дефіцит інвестиційних ресурсів. У свою чергу це пояснюється специфікою сільського господарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щорічник Великої радянської енциклопедії. Вип. 33. – М.: Рада, 1989. – 591 с.
2. Закон України "Про інвестиційну діяльність." – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
3. Романів А.Е. Теорія і практика управління АПК. – Мінськ: Арміта – Маркетинг, 1998. – 224 с.
4. Економіко-математичні моделі і методи в агроекономічних дослідженнях // Економічні відносини в АПК: 36. наук. праць. – К., 1998. – С. 32–40.
5. Шарп У. Інвестиції: пер. з англ. / У. Шарп. – М.: Інфра-М, 1999. – 1028 с.
6. Тю Л.В. Розвиток інвестиційної діяльності в сільському господарстві регіону: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04 / НАН України. Ін-т світової економіки та міжнародних відносин. – К., 1999. – 48 с.
7. Санду І.С. Управління інвестиційними процесами в регіональному АПК. – М.: ІНФРА, 2005. – 212 с.
8. Бондарів В.В. Інвестиційний менеджмент. – Тернопіль: Астон, 2000. – 160 с.
9. Зимін І.А. Реальні інвестиції: Навч. посібник. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2000. – 304 с.
10. Цивільний кодекс України. – Режим доступу: www.civilniy.org.ua

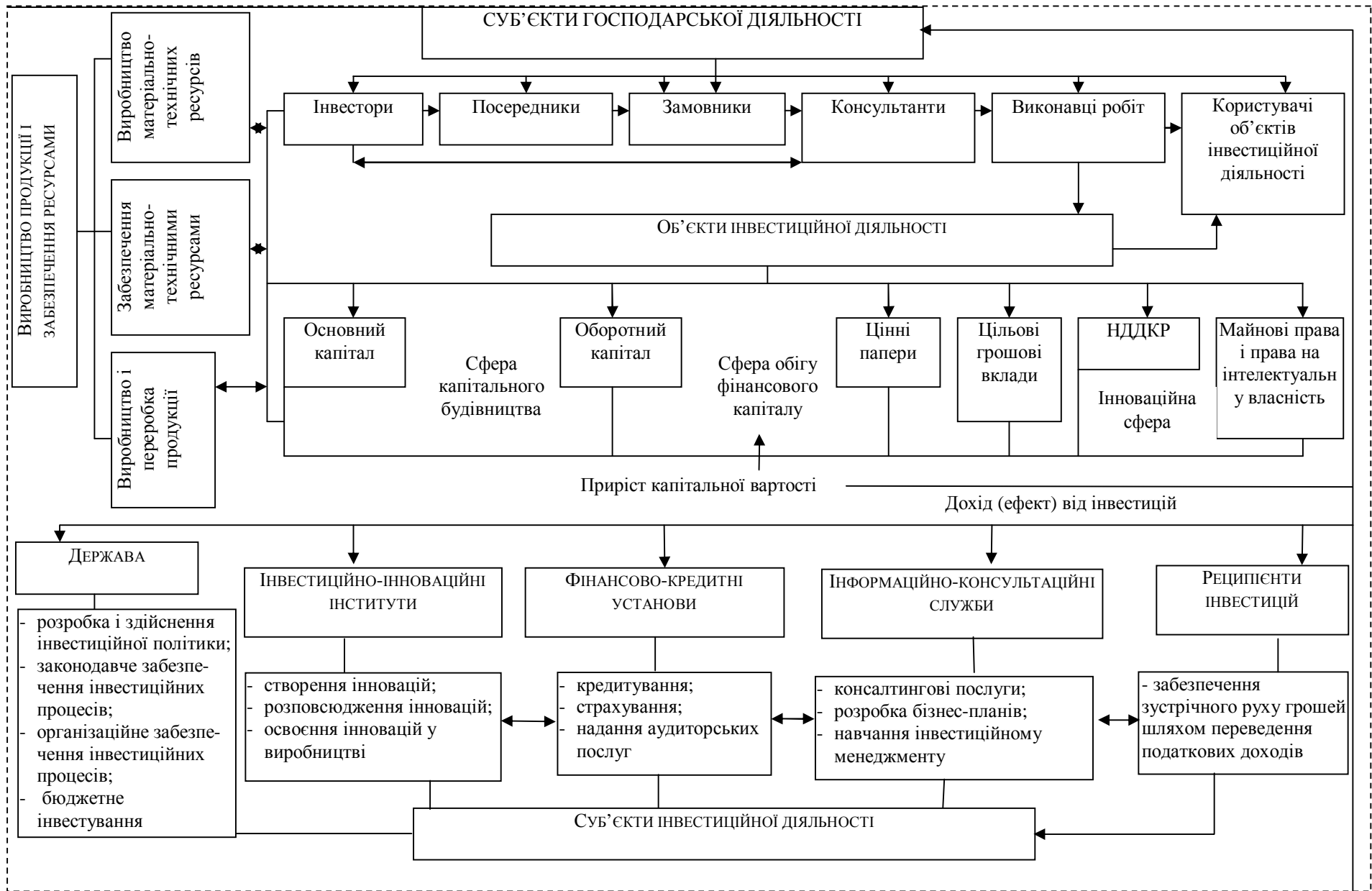

Рис. 1. Схема взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності і руху інвестицій у процесі агропромислового виробництва